

О.В. Жилінкова*

ПОНЯТТЯ МУЗИЧНОГО ТВОРУ ЯК ОБ'ЄКТА АВТОРСЬКОГО ПРАВА

За роки незалежності в Україні значною мірою змінилося загальне ставлення до нематеріальної, духовної діяльності людини, виникло розуміння соціального значення інтелектуальної творчості та її результатів. Проте деякі правові аспекти охорони та захисту прав творчої людини щодо створеного нею об'єкта права інтелектуальної власності потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, чинне законодавство України не повною мірою відповідає розвитку відносин, що виникають сьогодні в сфері створення та використання музичних творів.

В умовах розвитку музичної індустрії розширюється коло стосунків, які виникають із реалізацією особами майнових прав на музичні твори. Щороку випускається значна кількість музичних творів різних жанрів та напрямів. Це свідчить про те, що у сучасному світі музичний твір стає цінним продуктом діяльності людини як з морально-духовної, так і з економічної точки зору. Проте, через недостатню врегульованість відносин, які виникають з наявності авторських прав, в нашій країні щороку порушуються права значної кількості авторів. Охорона права на музичні твори останнього часу набула особливої актуальності саме для України, після того, як її назвали однією з найбільш "піратських" країн світу.

Метою статті є дослідження проблем, пов'язаних із поняттям твору як об'єкта авторського права та його ознаками, а також музичного твору як специфічного об'єкта права інтелектуальної власності. В цій роботі використовуються результати досліджень таких науковців як: В.Я. Іонас, В.О. Калятін, М.Л. Зільберштейн, В.І. Серебровський, Е.П. Гаврілов, М.В. Дозорцева.

Чинний ЦК України в ст. 177 надає загальний перелік об'єктів цивільних прав, серед яких названі результати інтелектуальної, творчої діяльності осіб. Уперше у вітчизняному цивільному законодавстві окреслюється коло об'єктів права інтелектуальної власності, які поділяються на об'єкти авторського та промислового права. Перші, в свою чергу, містять такі твори як літературні, драматичні, музично-драматичні, аудіовізуальні, фотографічні, музичні та ін. (ст. 433 ЦК України). Музичний твір становить окремий об'єкт авторського права, наділений своїми специфічними ознаками та особливостями використання.

Вдосконалення чинного законодавства має починатися з визначення поняття музичного твору та форми, в якій такий твір повинен бути втілений для того, щоб відповідати вимогам, які висуваються до об'єкта правового захисту. Ці питання повинні бути первісним елементом розробки нових підходів до правового регулювання вказаних суспільних відносин.

За думкою В.Я. Іонаса, об'єктом авторського права може бути тільки такий результат творчого процесу, який заслуговує назви твору. Де немає твору, де творчий процес не дійшов до цього вирішального підсумку, там не може йти мова про об'єкт авторського права. З цієї підстави дослідження проблеми об'єкта авторського права неможливе без дослідження поняття твору. Суд або експерти, які розглядають будь-який авторський спір, не зможуть компетентно вирішити цей спір, якщо в теорії цивільного права не буде єдиного розуміння того, що вважати витвором творчості.¹

Одже, перш, ніж давати визначення музичного твору як об'єкта авторського права, необхідно визначитись з поняттям твору взагалі. В.О. Калятін зазначає, що поняття твору як

© Жилінкова О.В., 2006

* старший консультант відділу узагальнення судової практики Апеляційного суду Харківської області

¹ Іонас В.Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике. — М., 1963. — С. 21.

результату творчої діяльності автора зародилося багато століть тому, але сучасне законодавство, як правило, не дає чіткого визначення. Причина цього у тому, що твір є складним багатоплановим об'єктом та ті чи інші визначення можуть висувати на перший план лише деякі його характеристики.²

Проте всі автори, які проводили дослідження правової природи твору, підкреслюють в першу чергу його *нематеріальну природу*. Так, В.І. Серебровський писав, що твір — це сукупність ідей, думок та образів, які отримали в результаті творчої діяльності автора своє вираження в доступній для сприйняття почуттями людини конкретній формі, що припускає можливість відтворення.³ В.Я. Іонас визначає твір як відображення дійсності, яке є синтезом ідей (понять або образів), вираженим в об'єктивній формі, що містить вирішення задачі пізнання та перетворення людини, суспільства або природи.⁴

Тобто, правовій охороні підлягає лише результат розумової діяльності особи, а його форма — це лише предмет матеріального світу, який слугує своєрідним “передавачем” творчої інформації від автора твору — сприймачам. Відповідно, передача прав на матеріальний наслідок твору, не означає перехід прав на об'єкт інтелектуальної діяльності.

В юридичній літературі виокремлюють такі основні ознаки твору як об'єкту авторського права:

- 1. творчий характер;**
- 2. вираженість в об'єктивній формі;**
- 3. можливість відтворення.**

1. *Творчий характер* є першою з ознак твору. Здебільшого, науковці наголошують на тому, що двома безпосередніми ознаками творчості є *готовий результат* такої діяльності людини та *новизна* цього результату.⁵ Наприклад, Е.П. Гаврилов писав, що творчість — це діяльність людини, яка породжує щось якісно нове та таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю та унікальністю.⁶ Проте, можна погодитись з іншою позицією, згідно з якою творчий процес іноді може тривати роками, та закінченість інтелектуальної діяльності людини не повинна бути критерієм для визнання наявності твору як об'єкту правової охорони.⁷ Що стосується безпосередньо музичних творів, то питання закінченості розумової діяльності людини в цій сфері не повинно мати місце. Наприклад, відомо, що реквієм Моцарта — це незакінчений твір, але, безсумнівно, є витвором мистецтва.

А.П. Сергеев⁸ вказує, що музичним визнається твір, в якому художні образи виражаються за допомогою звуків. Специфікою музичних творів є те, що вони, здебільшого, містять в собі кількість елементів (мелодія, гармонія, темп, ритм та ін.), які, за переконанням науковців⁹, можуть самі виступати в якості самостійних об'єктів авторсько-правового захисту. Тобто, якщо результатом творчої праці автора стала тільки мелодія, яка з часом повинна стати елементом музичного твору, вона повинна охоронятися авторським правом на тих же засадах, що і готовий музичний твір.

² Калятин В.О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права). — М., 2000. — С. 31.

³ Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. — М., 1956. — С. 32.

⁴ Ионас В.Я. Вказ. праця. — С. 25.

⁵ Серебровский В.И. Вказ. праця. — Т. 3. — С. 5.

⁶ Гаврилов Э.П. Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития. — М., 1984. — С. 83.

⁷ Калятин В.О. Вказ. праця. — С. 32.

⁸ Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учебник. Изд. второе, переработанное и дополненное. — М.: ПБОЮЛ, Гриженко Е.М., 2001. — С. 138.

⁹ Там само. — С. 139, Зильберштейн Н.Л. Авторское право на музыкальное произведение. — М., 1960. — С. 18-20.

Новизна як ознака творчості визнається всіма науковцями, проте, деякі з них навіть виокремлюють її як самостійну ознаку твору.¹⁰ Така точка зору, за думкою А.П. Сергєєва, не може бути визнана правильною. Він зазначає, що в авторському праві, яке охороняє форму твору, ознака новизни як самостійного критерію його охорони є зайвою, оскільки вона повністю поглинається ознакою творчості.¹¹

В країнах англосаксонської правової сім'ї, оригінальність твору поступається за важливістю вкладеній у твір праці, її творчому характеру як такому. Тобто, якщо твір не зовсім відповідає вимогам новизни, але автор проявив достатні вміння та працю, доклав значних зусиль для його створення, цей твір визнається окремим об'єктом авторського права.

Треба відрізнити такі поняття як “творчий характер музичного твору” та “цінність музичного твору”. Законодавство України не пред'являє жодних вимог до цінності та призначення твору мистецтва (ч. 2 ст. 433 ЦК України). Навіть навпаки, акцентує увагу на тому, що правовому захисту підлягають всі твори, навіть якщо їх цінність може викликати сумнів.

Таке положення законодавства існує давно, але є дуже важливим саме за умов невинного розвитку музичної індустрії, різноманітності результатів творчої діяльності митців, панування толерантності та значного зменшення догматизму в музиці. Вказана норма наголошує на тому, що ніхто не може відмовити у визнанні музичного твору об'єктом авторського права на підставі його невідповідності, наприклад, загально розповсюдженим смакам. Всім відомий приклад Баха, геніальність якого було визнано більше, ніж через 100 років після його смерті.

Таким чином законодавець підкреслює важливість забезпечення вільного самовираження особи, гарантованого Конституцією України та чисельними міжнародно-правовими нормами.

2. Наступною ознакою твору є **вираженість його у об'єктивній формі**. Як зазначає А.П. Сергєєв, авторське право захищає форму твору. Дійсно, норми права не можуть регулювати безпосередньо розумову діяльність людини, яка носить нематеріальний характер. Цивільне право має справу з матеріальними цінностями та з нематеріальними цінностями, які пов'язані з речами. Не зважаючи на специфіку музичних творів — їх нематеріальний характер, вони повинні виражатись у такій формі, яка робить можливим її правовий захист. А.П. Сергєєв наголошує, що твір повинен існувати у формі, яка відокремлена від особи автора та набула самостійного існування.¹² В ч. 2 ст. 433 ЦК України зазначається, що твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження. Проте правовій охороні підлягає лише форма вираження твору.¹³

Тобто законодавець не висуває будь-яких вимог до того, в якій саме формі повинен бути виражений твір. В п. 2 ст. 6 Закону РФ “Про авторське право і суміжні права” від 09.07.93 р. наведено перелік об'єктивних форм, в яких може виражатися твір. Стосовно музичного твору мова йде про: а) письмову (нотний запис), б) усну (публічне виконання), в) звукозапис (механічний, магнітний, цифровий).

Н.Л. Зільберштейн наголошує на тому, що само по собі виконання є об'єктивною формою музичного твору. На його думку, музика може бути “усним твором”. Об'єктивною формою для неї слугує не тільки запис в будь-якому вигляді, але й просте виконання.¹⁴ В.С. Дроб'язко та Р.В. Дроб'язко обґрунтовано зазначають, що “для виконання як окремої правомочності характерна

¹⁰ Ионас В.Я. Вказ. праця. — С. 11-23.

¹¹ Сергєєв А.П. Вказ. праця. — С. 111.

¹² Там само. — С. 112.

¹³ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відп. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. 1. — С. 721.

¹⁴ Зильберштейн Н.Л. Вказ. праця. — С. 12.

відносна незалежність від носія”.¹⁵ Звичайно, виконання музичного твору свідчить про його наявність, тобто про наявність об'єкта авторського права. За таких умов важко казати, що відсутність матеріально вираженого музичного твору може потягти невизнання його об'єктом правового захисту.

Проте М.В. Дозорцева наполягає на тому, щоб визнати обов'язковою умовою для музичного твору як об'єкту авторського права — фіксацію його на матеріальному носії. Згідно з її точкою зору, сьогодні, коли запис за допомогою сучасних технічних заходів не складає будь-яких труднощів, відсутні підстави ігнорувати специфіку музики.¹⁶ Саме такий підхід визнається в деяких зарубіжних країнах. Так, в США авторське право охороняє лише зафіксовані у матеріальній формі оригінальні авторські твори.¹⁷

Одним із видів музичних творів як об'єктів авторського права є *імпровізації*. Питання можливості правового захисту, безпосередньо пов'язаного з наявністю матеріальної форми вираження музичного твору, набуває в цьому ракурсі особливого значення. Це обумовлене раптовістю виникнення імпровізованого твору, він виникає саме в момент виконання. М.Л. Зільберштейн зазначає, що, якщо виконання може слугувати об'єктивною формою твору, імпровізація визнається об'єктом авторського права нарівні з іншими музичними творами.¹⁸ Отже, імпровізація прирівнюється до музичного твору. Таким чином, просте виконання як вже наявного музичного матеріалу, так й імпровізації, є об'єктивною формою твору. У підтвердження цієї думки, М.Л. Зільберштейн посилається на випадок з судової практики радянського періоду. Так, група піаністів, які супроводжували своєю грою уроки гімнастики, що передавалися в радіоєфірі, звернулися до суду з позовом про виплату їм винагороди не тільки за виконання існуючих музичних творів, а й за імпровізації, необхідні для пристосування до темпу уроків. Проведена в ході судового розгляду експертиза показала, що піаністи справді імпровізували в ході супроводження музичною грою уроків гімнастики. Експерти взяли за основу своїх досліджень аудіозапис цих уроків. Виникає питання: чи можливо було б встановити, чи було виконання імпровізованим, якби аудіозапису не існувало? Здається, що ні. Таким чином, можливість захисту прав виконавців в цьому випадку залежить від існування матеріально вираженої форми музичного твору, та в інтересах авторів імпровізацій фіксувати свої твори на матеріальних носіях. Тобто, відповідно до законодавства, це — право, а не обов'язок авторів.

М.В. Дозорцева зазначає, що об'єктивна форма твору як ознака об'єкту авторського права несе подвійне значення. По-перше, вона повинна робити твір доступним для сприйняття третіми особами. По-друге, — забезпечувати можливість відтворення твору третіми особами. На її думку, як для сприйняття, так і для відтворення музичного твору, важливу роль відіграє об'єктивна форма, в якій його виражено. Найзручнішою об'єктивною формою музичного твору визнається нею аудіозапис.

Як вже зазначалося, в США правова охорона надається лише тим витворам мистецтва, які виражені у матеріальній формі. Це стосується й імпровізацій. Якщо вони не зафіксовані таким чином, виконавець не може захистити свої авторські права.¹⁹ Здається доцільним вказати

¹⁵ Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 194.

¹⁶ Дозорцева М.В. Особенности музыкального произведения как объекта авторского права // Правоведение. — 1981. — № 5. — С. 36-37.

¹⁷ Права интеллектуальной собственности в Соединенных Штатах Америки. Документы, комментарии специалистов, справочные материалы / сост. Э. Джонсон. — М.: ЛИБЕРЕЯ, 2002. — С. 5.

¹⁸ Зильберштейн Н.Л. Вказ. праця. — С. 12-13.

¹⁹ Права интеллектуальной собственности в Соединенных Штатах Америки. Документы, комментарии специалистов, справочные материалы. — С. 6.

у вітчизняному законодавстві на необхідність наявності фіксування імпровізованих аудіовиступів для набуття можливості виконавцям захистити свої авторські права.

Таким чином, можна зробити висновок, що питання необхідності фіксування музичних творів на матеріальних носіях все ще не вирішене законодавцем, але, здається, таке фіксування може істотно полегшити правову охорону цих об'єктів авторського права. Категорична позиція щодо необхідності фіксування музичного твору на матеріальному носії як обов'язкової умови його визнання об'єктом авторського права, на даному етапі не може бути втілена у життя. Таким чином, уявляється доцільним зазначити в нормативній базі обов'язковість матеріально зафіксованого твору для доведення відповідної позиції автора у разі спору, проведення судової експертизи та інших випадків, коли це буде необхідне. Але при цьому музичний твір повинен визнаватися об'єктом авторського права без такої фіксації. Також, у цивільному законодавстві необхідно чітко визначити, які саме види об'єктивної форми твору можуть свідчити про наявність музичного твору як об'єкта правової охорони.

3. Як вже зазначалося, ще однією ознакою твору як об'єкту авторського права, є **можливість його відтворення**. Ця ознака визнається в літературі настільки важливою, що можливість відтворення творчого результату, досягнутого творцем названо однією з основних причин виникнення авторського права взагалі²⁰. Як же розуміти поняття "відтворення твору" в законодавстві та теорії?

В Законі України "Про авторське право та суміжні права" (ст. 1) відтворення розглядається з двох боків: а) як виготовлення одного або більше примірників твору або фонограми в будь-якій матеріальній формі, б) як запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій) або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Таким чином, як у першому, так і в другому випадку відтворення тісно пов'язане в матеріальному носієм, за допомогою якого можливе його здійснення. Однак, такого визначення відтворення твору, зокрема, музичного, сьогодні здається недостатнім. Можливим є третій спосіб відтворення музичного твору, яким є його виконання. В наукових джерелах зазвичай наголошують на тому, що дуже важко відтворити музичний твір після одноразового його прослуховування, тобто коли об'єктивною формою твору є виконання. Також, нерідко посилаються на геніальних композиторів-класиків, які відтворювали складні витвори музичного мистецтва на пам'ять після першого прослуховування (Моцарт, Рахманінов та ін.) та наголошують на виключному характері таких ситуацій.²¹ Тобто, зазначається, що для відтворення музичного твору, необхідна наявність матеріального носія. Проте реалії сьогодення такі, що об'єктами авторського права стають не тільки складні музичні твори, як це мало місце за часів становлення класичної музики. Естрадна продукція має своєю основною ознакою саме легке сприйняття музичних творів. Добре це чи ні, але неможливо ігнорувати те, що навіть такі твори потребують правового захисту, а відносини, які виникають стосовно них — нормативного регулювання. Нерідко, мелодії, які складають основний елемент сучасного естрадного музичного твору (а іноді — і твору таких жанрів як джаз, рок, електронна музика), не так важко відтворити після прослуховування. Тобто, можливість відтворення за сучасних умов не обов'язково залежить від наявності матеріального носія (наприклад, — нотного запису). В Росії після закріплення в Законі "Про авторське право та суміжні права" переліку об'єктивних форм твору, та після прямої вказівки на те, що об'єктивною формою твору може бути й така, що не втілена у матеріальному носії, набула більшого розповсюдження позиція, згідно з якою можливість відтворення взагалі не повинна визнаватися ознакою твору як об'єкта авторського права²². Така позиція здається цілком обґрунтованою.

²⁰ Сергеев А.П. Вказ. праця. — С. 219.

²¹ Дозорцева М.В. Вказ. праця. — С. 36-37, Сергеев А.П. Вказ. праця. — С. 112-113.

²² Сергеев А.П. Вказ. праця. — С. 113; Калятин В.О. Вказ. праця. — С. 35.

Таким чином, можна вважати, що музичний твір може бути відтворений шляхом: а) виготовлення одного або більше примірників фонограми в будь-якій матеріальній формі, б) запису для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій) або іншій формі; в) виконання. Відповідно, Закон України “Про авторське право і суміжні права” має бути доповнено зазначенням можливості відтворення музичного твору ще й у такий спосіб, та вказівкою на необмеженість способів відтворення музичного твору у розумінні цього Закону.

З урахуванням думок науковців з приводу основних ознак творів як об'єктів авторського права, можна зробити спробу надати визначення музичному твору як об'єкту правової охорони. Для того, щоб забезпечити музичний твір правовою охороною, необхідно у визначенні цього об'єкта навести ознаки, притаманні всім творам, що є об'єктами авторського права. З урахуванням цього можна запропонувати таке визначення: **музичний твір — це оригінальне поєднання звуків, яке є результатом творчої діяльності людини (закінченим чи незакінченим), виражене у будь-якій об'єктивній формі (нотний запис; механічний, магнітний, цифровий звукозапис; публічне виконання тощо), що дозволяє його сприйняття третіми особами.**

В роботі проаналізовано сутність витвору мистецтва як об'єкта авторського права, його основні ознаки. З цих позицій визначено специфіку музичного твору як самостійного об'єкта авторського права, надано його визначення.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 6 від 3 лютого 2006 року)*

